

KATI JUVA
dosentti,
neurologian erikoislääkäri
HUS Psykiatriakeskus

Miten varautua oikeudellisesti muistin heikkenemiseen

- Muistisairaiden määrän kasvu lisää oikeustoimikelpoisuusarvioiden tarvetta.
- Lääkärin tehtävä on arvioida muistisairaana oikeustoimikelpoisuutta erityisesti edunvalvontaan ja edunvalvontavaltuutukseen liittyvissä asioissa. Lisäksi potilas ja omainen saattavat tarvita käytännön neuvoja sekä ohjausta.
- Myös testamentin laatiminen voi edellyttää lääkärinlausuntoa.
- Lääkärin on hyvä miettiä omakin edunvalvontansa kuntoon jo silloin, kun toimintakyky on hyvä ja ajatus kirkas.

Yli 85-vuotiaiden osuus väestöstä kasvaa, ja yhä useampi kärsii henkisten kykyjen heikkenemisestä. Samanaikaisesti on kasvanut suomalaisten varallisuus. Suurten ikäluokkien vanhetessa ja kuollessa edessä on yhä suurempien omaisuusmassojen siirtyminen seuraaville sukupolville. Yleensä tämä tapahtuu kivuttomasti, mutta toisinaan se tuottaa merkittäviä ristiriitoja (1). Testamentin laatimisen lisäksi vanhat ihmiset tekevät paljon myös muita oikeustoimia kuten sijoituspäätöksiä, kauppoja ja lahjoituksia.

Lääkärin tehtävä on ehkäistä ja hoitaa muistisairauksia sekä huolehtia potilaiden hoivasta ja

tämättä noudata päämiehen aiempia arvoja tai tahtoa (2). Edunvalvojalla ei myöskään ole edes päämiehen pyynnöstä mahdollisuutta tehdä lahjoituksia tai taloudellisesti epärationaalisia toimia, vaikka olisi tiedossa, että päämies olisi terveenä ollessaan näitä toivonut.

Holhoustoimilain mukainen edunvalvonta on raskas prosessi. Edunvalvoja määrätään yleensä käräjäoikeudessa. Myös maistraatti voi vahvistaa päätöksen, mikäli henkilö hakee edunvalvontaa itse. Monelle edunvalvojana toimivalle omaiselle tulee yllätyksenä, että maistraatille tulee laatia ensin omaisuus- ja tulo selvitys ja sitten vuosittain vuosittain kuitteineen ja muine selvityksineen. Tästä on lääkärinkin hyvä osata varoittaa omaisia.

Edunvalvontavaltuutukseen voi kirjata, ettei kesämökkiä saa missään nimessä myydä naapurille.

Edunvalvontavaltuutus

Vuonna 2007 voimaan tullut laki edunvalvontavaltuutuksesta (648/2007) laadittiin ihmisen oman tahdon turvaamiseksi ja byrokratian vähentämiseksi. Lain mukaan ihminen voi etukäteen määrätä, kenen hän haluaa hoitavan asioitaan siinä tapauksessa, ettei itse enää siihen kykene. Valtuutus on virallinen asiakirja, ja se allekirjoitetaan kahden todistajan läsnä ollessa. Myöhemmin, jos ja kun toimintakyky heikentyy ja valtuutusta tarvitaan, se rekisteröidään ja vahvistetaan maistraatissa. Edunvalvontavaltuutetuksi esitetyn täytyy antaa suostumuksensa tehtävään. Usein kannattaa nimetä myös varavaltuutettuja, jotta asiat hoituvat, mikäli varsinaisen valtuutettu sairastuu tai on jäävi.

Edunvalvontavaltuutukseen voi kirjata ohjeita omaisuutensa hoidosta vaikka miten yksityiskohtaisesti, esimerkiksi ettei metsää saa hakata ja että kaikille suvun uusille ylioppilaille tulee

palveluiden riittävydestä. Tärkeää on kuitenkin edistää myös taloudellisten asioiden sujumista. Oikeudellisen toimintakyvyn arviointia tarvitaan monessa tilanteessa. Arviointi on suurelta osin lääkäreiden tehtävä, vaikka maistraatti tai käräjäoikeus tekevätkin lopulliset ratkaisut.

Olen tehnyt vuosien ajan lausuntoja ihmisten oikeustoimikelpoisuudesta sairauskertomusten perusteella. Monessa tapauksessa oikeudenkäynti olisi voitu välttää, jos henkilö olisi ajoissa varautunut muistin heikkenemiseen: joko laatinut testamentin aiemmin tai pyytänyt lääkärinlausuntoa testamentin laatimisajankohtana.

Edunvalvonnan haasteet

Toisinaan ristiriita koskee muistisairaana asioiden hoitoa hänen eläessään. Edunvalvojat huolehtivat taloudellisista asioista, mutta eivät vält-

VERTAISARVIOITU

KIRJALLISUUTTA

- 1 Jukka Harju. Kansan Raamattu-seura ja kummilapset riitelivät varakkaan naisen perinnöstä – Erikoisen oikeusjutun ratkaisu: Nainen oli liian muistisairas ruutupaperitestamenttia tehdessään. Helsingin Sanomat 31.8.2017. www.hs.fi/kotimaa/art-2000005347657.html
- 2 Heli Saavalainen. Muistisairaana vanhuksen omaisuus päättyi yleisen edunvalvojan käsiin – Omaiset kauhuissaan: Suvun luonnontilaiset metsät aiotaan hakata. Helsingin Sanomat 9.10.2017. www.hs.fi/kotimaa/art-2000005401309.html
- 3 Nikumaa H, Koponen E, toim. Miten turvaan tahtoni toteutumisen? Opas oikeudelliseen ennakkointiin. Suomen muistiasiantuntijat ry:n julkaisu 1/2016. Helsinki: Lönnberg Painot Oy 2016. http://netpaper.lonnberg.fi/muistiasiantuntijat/opas_oikeudelliseen_ennakkointiin/mobile/index.html
- 4 Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin, Societas Gerontologica Fennican, Suomen Geriatri-yhdistyksen, Suomen Neurologisen Yhdistyksen, Suomen Psykiatrian Yhdistyksen ja Suomen Yleislääketieteen Yhdistyksen asettama työryhmä. Muistisairaudet. Käypä hoito -suositus 27.1.2017. www.kaypahoito.fi
- 5 Juva K, Erkinjuntti T, Hietanen M, Koponen H, Luoma S-L, Mäki-Petäjä-Leinonen A, Pirttilä T. Alzheimerin tauti ja edunvalvonta. Suom Lääkäril 2005;60:4645-4649.
- 6 Juva K. Neuropsykiatrisen potilaan oikeudellisen toimintakyvyn arviointi. Duodecim 2013;129:1886-92.
- 7 Suomen muistiasiantuntijat ry 9/2016. Lääkinlausunto kyvystä tehdä oikeustoimi. www.terveysportti.fi/xmedia/mul/laakarilausunto_kyvysta_tehda_oikeustoimi.pdf

TAULUKKO 1.

Valtakirjan, edunvalvontavaltuutuksen ja edunvalvonnan erot.

Valtakirja	Ei edellytä lääkärinlausuntoa. Oletuksena on, että valtakirjan antaja on oikeustoimikelpoinen Voi olla avoin tai koskea vain tiettyä asiaa On ”toistaiseksi” voimassa, ja pitää voida peruuttaa Oikeustoimikelpoisena tehty valtakirja ei välttämättä kelpaa myöhemmin, jos henkilö sairastuu esimerkiksi muistisairauteen, eikä siten enää voisi peruuttaa valtakirjaa
Edunvalvontavaltuus	Valtuutuksen antaja on oikeustoimikelpoinen Valtuutukseen kirjataan, kuka hoitaa asioita sitten kun ei itse enää kykene. Valtuutetun suostumus tarvitaan, lisäksi voi olla varavaltuutettuja Valtuutukseen voi kirjata yksityiskohtaisia ohjeita asioiden hoidosta Jos valtuutuksen tekijä on kovin vanha tai hänellä on alkava muistisairaus, on hyvä laatia lääkärinlausunto, että henkilö on oikeustoimikelpoinen tekemään valtuutuksen Valtuutus astuu voimaan vasta sitten, kun henkilö ei enää kykene hoitamaan asioitaan. Tämä edellyttää lääkärinlausuntoa Valtuutus kirjataan maistraatissa Vuosittilä ei tarvitse pitää, ellei maistraatti erikseen tätä vaadi
Edunvalvonta	Tarvitaan, kun henkilö ei enää ole oikeustoimikelpoinen eikä asioita voi hoitaa toisin (esimerkiksi valtakirjalla) Lääkinlausunto tarvitaan aina Edunvalvonnan määrää joko kärjäoikeus tai maistraatti Edunvalvojana voi olla omainen tai virkaholhoaja Edunvalvojan on toimitettava maistraatille vuosittilä

antaa lahjaksi 250 €. Kirjata voi senkin, ettei kesämökkiä saa missään nimessä myydä tietyille naapurille, vaan mieluummin vaikka alihintaan sukulaiselle. Toki edunvalvontavaltuus voi olla myös pelkkä yksinkertainen valtuutus hoitaa raha-asioita valtuutetun parhaaksi katsomalla tavalla.

Edunvalvontavaltuus astuu voimaan eli laukea vain siinä tilanteessa, että sen laatinut henkilö todella tulee kyvyttömäksi huolehtimaan taloudellisista asioistaan. Tämä edellyttää lääkärinlausuntoa tai muuta luotettavaa selvitystä. Maistraatti saattaa valtuutuksen voimaan. Valtuutukseen ei kuulu monimutkaista byrokratiaa tai virallista kirjanpitoa, joskin jonkinlaista tilä tulee pitää. Lisäksi maistraatti voi halutessaan (esimerkiksi epäillessään väärinkäyttöä) pyytää taloudellisen selvityksen.

Sekä edunvalvonta että edunvalvontavaltuus liittyvät pääsääntöisesti taloudellisten asioiden hoitoon, mutta niitä voi laajentaa koskemaan myös henkilökohtaisia asioita, kuten asumista tai hoitosuostumusta. Kärjäoikeudesta voi hakea laajennettua edunvalvontaa, ja valtuutukseen voi kirjata myös asumiseen ja henkilö-

kohtaiseen hoitoon liittyviä asioita. Niitä voi kirjata myös hoitotahtoon, mutta edunvalvontavaltuutuksessa valtuudet asioista huolehtimiseen annetaan selvemmin määrätulle henkilölle. Hoitotahtoon kirjataan usein toiveita elämän loppuvaiheen hoidosta. Samassa yhteydessä on hyvä valtuuttaa joku tekemään näitä päätöksiä, jos ei siihen itse kykene, sillä tilanteeseen päädytään usein ennalta arvaamatta.

Muistisairaana asumisjärjestelyt ovat joskus hyvin hankalia. Monesti sairastunut haluaa ehdottomasti asua kotonaan, mutta omaiset ovat huolissaan pärjäämisestä ja ehkä hygieniasta. Yleinen linjaus toki onkin, että kotona asuminen tuetaan mahdollisimman pitkään kotihoidon, lyhytaikaishoittojen ja muiden tukitoimien avulla. Usein sairauden edetessä tulee kuitenkin eteen tilanne, ettei kotona asuminen enää ole kohtuullista. Mutta kenen mielestä kohtuullista: sairastuneen, omaisten vai viranomaisen?

Hoitoon sijoittamis päätösten tekemistä helpottaa, jos ihminen on terveenä ollessaan kirjannut esimerkiksi edunvalvontavaltuutukseen haluavansa asua mahdollisimman pitkään kotona, vaikka se sisältäisikin terveydellisiä riskejä

SIDONNAISUUDET

Kati Juva: Luentopalkkiot (Attendo, Suomen Muistiasiantuntijat, Talentum).

(kaatumiset, harhailu) tai hygieniasta tinkimistä (inkontinenssista aiheutuvia vahinkoja). Toisaalta jos ei halua ”jäädä taakaksi”, valtuutukseen voi kirjata, että omaiset saavat hakea ympärivuorokautista hoitopaikkaa potilaan tahdosta riippumatta.

Yksityiskohtaista tietoa ja neuvoja löytyy Suomen Muistiasiantuntijoiden kirjasta Miten turvaan tahtoni toteutumisen? (3) sekä Käypä

Kenen mielipidettä kysytään: sairastuneen, omaisten vai viranomaisten?

hoito -suosituksesta Muistisairaudet (4). Taulukkoon 1 on koottu valtakirjan, edunvalvontavaltuutuksen ja edunvalvonnan eroja.

Mihin lääkäriä tarvitaan?

Lääkäreitä tarvitaan usein arvioimaan, onko ihminen oikeustoimikelpoinen eli kykenevä laatimaan edunvalvontavaltuutuksen. Näin erityisesti, jos valtuutus tehdään vasta muistisairauden diagnosoinnin jälkeen. Muistisairaana tai hyvin vanhan ihmisen on suositeltavaa pyytää lääkärinlausuntoa myös testamenttia tehdessään. Tällöin pyrkimyksenä on osoittaa, että henkilö ymmärtää riittävän hyvin tekemänsä tai suunnittelemansa oikeustoimen merkityksen. On hyvä huomioida, että edunvalvonta tai voimassa oleva edunvalvontavaltuutus eivät sinänsä ole esteitä testamentin laatimisille. Lopullisesti testamentin pätevyys tulee arviotavaksi kuoleman jälkeen, mikäli sitä kohtaan esitetään moitekanne.

Haettaessa varsinaista edunvalvontaa (5,6) sekä saatettaessa edunvalvontavaltuutusta voimaan tarvitaan lääkärilausuntoa selvittämään, täyttyvätkö kriteerit eli onko henkilö sairautensa vuoksi kyvytön huolehtimaan taloudellisista (ja joskus muistakin) asioistaan.

Lausunto tehdään huolellisesti joko ”blanko”-kaavakkeelle tai Suomen Muistiasiantuntijoiden edunvalvontahankkeessa laaditulle lääkärinlausuntopohjalle, joka löytyy myös Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (7). Lausunnossa on selkeästi erotettava toisistaan sairauskertomustiedot, omat havainnot sekä muiden raportoimat asiat.

Lopuksi

Toivottavaa olisi, että lääkäri kiinnittäisi huomiota potilaan edunvalvontaan muulloinkin kuin lausuntoja pyydettyä. Suomessa muistisairaus diagnosoidaan tätä nykyä yleensä varhaisessa vaiheessa, jolloin sairastunut on vielä kykenevä laatimaan testamentin, tekemään muita taloudellisia järjestelyjä ja laatimaan edunvalvontavaltuutuksen. Lääkärin tulee aktiivisesti kertoa näistä asioista potilaille ja ohjata tarvittaessa eteenpäin. Monet asianajajat ja pankit tarjoavat kyseisten asiakirjojen laatimispalvelua. Lisätietoa ja kaavakepohjia löytyy myös Muistiliiton kotisivuilta www.muistiliitto.fi.

Lääkärin kannattaa laatia edunvalvontavaltuutus myös omaa itseä varten jo ennen kuin mikään sairaus uhkaa. Koskaan ei voi tietää, jääkö huomenna auton alle tai sairastuuko vakavasti. Ohimenevätkin vaivat voivat viedä toimintakyvyn viikoiksi tai kuukausiksi. Myös tällöin helpottaa ratkaisevasti, jos jollain omaisella on valtuutus hoitaa asioita. ●

English summary | www.laakarilehti.fi | in english
Making legal preparations for memory impairment

KATI JUVA

Docent, Specialist in Neurology
Division of Psychiatry, Hospital
District of Helsinki and Uusimaa

Making legal preparations for memory impairment

Assessment of legal competence becomes more and more important as the number of people with memory disorders increases with growing life expectancy. Physicians need to assess the legal competence of people especially with regard to the need for guardianship and for continuing power of attorney, but it can also be useful to assess the capacity to make a will. Physicians should know how to proceed with these legal procedures and be able to give advice to their patients in these issues. A physician should also write his or her own power of attorney for guardianship.